

PRVI NAVJEŠTAJ U PRVOJ KRŠĆANSKOJ ZAJEDNICI

CESARE BISSOLI

Università Pontificia Salesiana
Piazza Ateneo Salesiano, 1
00139 Roma, Italija

Primljeno:
3. 6. 2008.

Izvorni
znanstveni
rad

UDK 225.08

Sažetak

Autor u ovom članku pojašnjava ideje o prvom navještaju što nužno upućuje i na potrebu nadvladavanja postojećih stereotipa i preispitivanja izvora koji govore o prvom navještaju u prvoj kršćanskoj zajednici. Na početku daje neke metodološke napomene radi ispravnog shvaćanja Novoga zavjeta. Zatim govori o apostolskom propovijedanju te o postojanju i načinima prvog navještaja u prvoj Crkvi. Prva je Crkva zajednica živog spomena. Kerigma je »drugi« Isusov »spomen«. U raznim izričajima Isusova spomena u Novome zavjetu autor otkriva i razne oblike kerigme. Osobine novozavjetne kerigme pomažu nam da otkrijemo njezin izvorni identitet. Suvremeno pastoralno razmišljanje ukazuje nam na važnost izvornog pluralizma u prvom navještaju. Za pravo razumijevanje kerigme valja imati na umu cjelovitost Novoga zavjeta, a bit će potrebno premisliti i neke ustaljene stereotipe.

Ključne riječi: prvi navještaj, kerigma, prva kršćanska zajednica, stereotip, spomen

Crkva stalno osjeća potrebu za ponovnim pronalaženjem svoga identiteta, posebice kad povijesna situacija za nju postane izazov koji postavlja pitanje njezine sposobnosti ostvarivanja vlastite zadaće, pa prema tome i same njene legitimnosti. Za Crkvu stoga prisjećanje na korijene postaje životni spomen. Prema tome, ponovno razmišljanje o njezinim počecima nije suvišno. Nije to ni arheološko istraživanje, nego čin životnog sjećanja (spomen) sa znatnim dogmatskim i pastoralnim posljedicama.

S tog motrišta polazi i ovo istraživanje kojemu je nakana bolje pojasniti ideje, nadvladati postojeće stereotipe i brižno preispitati izvore.

1. METODOLOŠKE NAPOMENE RADI ISPRAVNOG SHVAĆANJA VREMENA NOVOG ZAVJETA

1.1. U potrazi za smislom

a) Iskreno priznajem da naslov izlaganja kod egzegeta izaziva stanovitu zbunjenost. Valja stoga jasno odrediti način i oblik izlaganja.

Valja se prisjetiti da je pitanje prvoga navještaja u današnjem smislu riječi problem koji je postavio jedan kateheta¹, polazeći od tzv. kerigmatske reforme tri-

¹ Usp. J. GEVAERT, *Prima evangelizzazione. Aspetti catechetici*, Elledici, Leumann (To), 1990, str. 34-37.

desetih godina 20. st. (J. A. Jungmann). Ta je reforma pokrenuta kako bi se oživila doktrinarna praksa katehiziranja (katekizam) koja je postajala sve neučinkovitijom. Danas to u potpunosti primjećujemo mnogo više negoli jučer, barem u zemljama drevnoga kršćanstva. Odatle i zahtjev za nužnim povratkom na izvore.²

b) Međutim, vraćajući se na izvore, odnosno u vrijeme Novoga zavjeta, odmah se zamjećuje da su apostoli bili vrlo svjesni potrebe naviještanja, ali i slabo zainteresirani za stvaranje teorije o prvom navještaju. Umjesto toga, oni su revno u praksi ostvarivali navještaj (parresia) predavši nam svoje sveukupno djelovanje u 27 knjiga Novoga zavjeta.

Znanstveniku je stoga teško točno odgovoriti na pitanja uobičajena u katehetskom istraživanju: što je »prvo«, a što »drugo« u služenju vjeri? Ima li prvi navještaj, shvaćen, kao što je očito, u ontološkom smislu, i kronološki prioritet, tj. je li on prvi i u vremenskom smislu?

Je li bilo predevangelizacije prije evangelizacije? Kako se kateheza razlikovala od prvog navještaja? Kojoj se vrsti nevjernika obraćalo misijsko propovijedanje, budući da je često bila riječ o židovima i obraćenicima koji su obdržavali židovski zakon i običaje?

Na to je pitanje teško točno odgovoriti zbog dubokoga teološko-vremenskog spajanja razdoblja prije i poslije Uskrsa, između povijesnog vremena u kojem su se događaji zbili i njihove redakcijske razrade (to posebice vrijedi za Djela apostolska, koja se tradicionalno smatraju glavnim posvjedočenjem prvotne kerigme, dok se s druge strane smatra da je na njih snažno utjecala Lukina teološka obrada).³ Ukratko, od Novoga zavjeta dobivamo opći sadržaj, u kojemu je svaka definicija prvog navještaja unutar određenoga povijesno-

-teološkog konteksta. Ako prema tome kažemo da je srž i središte prvog navještaja spomen Isusa raspetoga i uskrsloga, tada je taj prvi navještaj blisko povezan s nizom drugih elemenata koji ga produbljuju i obogaćuju. To je zapravo primjena zakona koji upravlja shvaćanjem Novoga zavjeta, a napose evanđelja: svaka riječ i svako pripovijedanje blisko su povezani sa životnim okruženjem (Sitz im Leben) koje ih pretpostavlja i tumači.

1.2. *Neke posljedice*

– Pozivati se na Novi zavjet kako bi se upoznao prvi navještaj znači prije svega kao prostor istraživanja prihvatiti sav Novi zavjet, jer je on rezultat apostolskog propovijedanja, koje je temelj svakog navještaja Crkve. To znači otkriti drevne tragove toga propovijedanja u Djelima apostolskim i u Pavlovim spisima (kao što se to obično i čini), ali i u razrađenim raspravama Pavla apostola, Prvoj Petrovoj poslanici, u poslanicama sv. Ivana itd.

– Međutim, valja temeljitije čitati prvi navještaj unutar Novoga zavjeta, razlikujući sadržaje prema hijerarhiji istina (nerijetko i u okviru povijesnog prvenstva) koju priznaje i sam Novi zavjet. Tako se općenito

² Zapravo je svaki pristup Bibliji različit s gledišta kerigmske kateheze. Danas nije riječ o naviještanju kerigme vjernicima kojima je kateheza namijenjena, nego o naviještanju kerigme onima koji ne vjeruju, kao odlučujući korak prema vjeri, prije bilo kakvog katehetskog produblivanja.

³ U novozavjetnim teologijama danas prevladavaju dva stajališta o mjestu i razvoju apostolskog propovijedanja. Jedni priznaju da u prvoj Crkvi postoji određeni usklađeni profil prvog navještaja (C. H. Dodd, L. Goppelt, P. Stuhlmacher). Drugi ne vide tako jasno i ograničavaju se samo na Isusovo propovijedanje poslije uskrsnuća. Oni ispituju svjedočenje evanđelja i poslanica, posebno Pavlovih (J. Gniska, H. Hübner, G. Strecker). Usp. G. SEGALLA, *Teologia biblica del Nuovo Testamento*. Tra memoria escatologica di Gesù e promessa del futuro regno di Dio, Elledici, Leumann (To), 2006, str. 220-221.

priznaje da u propovijedanju Djela postoji arhaična nit koja neposredno odražava prve početke Crkve. U svakom slučaju, riječ je o razlučivanju bez dijeljenja, a ono što se razlučuje valja shvatiti u sklopu elemenata koji oblikuju životno okruženje.

O toj temi, kao i o svakoj drugoj temi u vezi s kojom postavljamo pitanja Pismu, ne dobivamo točne odgovore poput recepta spremnih za uporabu, nego ponajprije motive i temeljna usmjerenja koja treba kreativno inkulturirati u našu situaciju.

– Pred nama se prema tome otvara poglavlje pedagogije vjere koje nas koji smo svjesni rasprave o nastajanju prvih kršćanskih zajednica između 30-ih i 50-ih godina 20. st. navodi da utvrdimo: (1) apostolsko propovijedanje s njegovim nizom izričaja i sadržaja, (2) njegov institucionalni profil, (3) kakvoću tog služenja i (4) osnovna katehetska obilježja.

2. APOSTOLSKO PROPOVIJEDANJE: POSTOJANJE I NAČINI PRVOG NAVJEŠTAJA

U poznatom članku iz 50-ih godina 20. st. P. Benoit je, proučavajući ono što se zove kerigma ili početni navještaj, nakon proučavanja biblijskih tekstova – a zajedno s njim valja se prisjetiti gotovo istovremenog istraživanja C. H. Dodda o apostolskom propovijedanju – došao do bitnog zaključka koji je i danas valjan: »Bez obzira na neizbježne – i vrlo velike – razlike koje obilježavaju teološku razradu Novoga zavjeta raznih autora, postoji određena temeljna činjenica [=kerigma] od koje svi polaze, na kojoj svi grade i koju svi započinju propovijedati kad žele osvojiti svijet za vjeru u Krista. Ta je činjenica na njihovim usnama i u njihovim spisima dobila vrlo homogenu formulaciju, koja proizlazi iz jednostavnosti poruke i učestalosti njezina ponavljanja.«⁴

Doista, ako je poruka jednostavna i jedinstvena, ako se crpi iz životnog središta Crkve, složeniji je put kojim se do nje dolazi i kojim ju se uspijeva izraziti onako kako to ona zaslužuje, ne stvarajući od nje apstraktnu formulu vjere. Drugim riječima: uobičajeni način kojim se kazuje kako je prvi navještaj proglašavanje ili kerigma Isusove smrti i uskrsnuća istinit je ali siromašan, jer je to proglašavanje izdvojeno iz njegovoga životnog izvora.

Konkretno, od Benoita i Dodda nadalje, sve se raščlanjenije i produbljenije razlikuju različiti dijelovi općeg mozaika koji ovako predstavljamo: (2.1) nastanak prve Crkve, (2.2.) njezini sastavni dijelovi, (2,3; 2,4) uobličavanje prvog navještaja ili kerigme, (2.5) sadržaji koji ga izriču.

2.1. »Prva Crkva kao zajednica živog spomena«⁵

a) Spomen na Isusa, koji je zapečaćen iskustvom uskrsla Gospodina, na izvoru je Crkve i u toj se Crkvi čuva, njeguje i živi. Crkva se pojavljuje kao zajednica živoga spomena. Idealizirano pripovijedanje o njezinim počecima u Jeruzalemu i zatim u Palestini (Antiohija...) čita se u prvim poglavljima Djela apostolskih (1-10), a njegovi se tragovi nalaze u Pavlovim poslanicama.

b) Istinsko i vjerodostojno središte prve zajednice jesu »Dvanaestorica« kojima je na čelu Petar. Dvanaestorica su povijesno simboličko središte kojega je uloga prenošenje svjedočanstva o uskrsnuću i o sveukupnom Isusovu javnom poslanju: njego-

⁴ P. BENOIT, *Le origini del simbolo degli apostoli nel Nuovo Testamento*, u: ISTI, *Esegesi e teologia*, Paoline, Roma, 1964, str. 476. Usp. također: C. H. DODD, *La predicazione apostolica e il suo sviluppo*, Paideia, Brescia, 1973.

⁵ Ovdje u osnovnim crtama slijedimo misao autora ovog izričaja, prema njegovoj nedavno objavljenoj vrsnoj studiji. Usp. G. SEGALLA, *Teologia biblica del Nuovo Testamento*, str. 222.

vu životu, djelima i riječima. »Valja ozbiljno prihvatiti tu izvornu nakanu koja blisko povezuje oblikovanje zajednice sa spomenom na zemaljskog Isusa i sa svjedočenjem o njegovu uskrsnuću.«⁶ Jasna potvrda za to su prvi Petrov govor na Duhove (Dj 2) te zatim u Kornelijevoj kući (Dj 10), u njihovoj općenito priznatoj arhaičnosti.

c) Ta kršćanska zajednica pokazuje duboku svijest o sebi: samu sebe definira »(Božja) Crkva« (Dj 5,11) s namjernim upućivanjem na qahal odnosno okupljeni zbor Starog zavjeta (Pnz 5,22), te samu sebe poima kao zajednicu spasenja koju je Bog sazvao po Mesiji Isusu, kao središte kojemu se treba priključiti i Izrael koji je također pozvan na eshatološko spasenje. Ta eshatološka napetost s eklesiološkom (a ujedno i hebrejskom) pozadinom, snažno obilježava kerigmu: iščekivanje Gospodinova dolaska ulazi u definiciju prvog navještaja, ali se čini da njezina teološka i egzistencijalna snaga danas nije dobro shvaćena te ju se promatra gotovo kao neku stranu činjenicu.

d) Također, stoga što se od početaka zbiva dramatski obrat koji posebice obilježava misijski poziv Crkve i njezino propovijedanje: službeni judaizam odbacuje nakanu Dvanaestorice kao izdaju Tore i monoteizma. To vodi prema temeljnom procesu otvaranja Crkve poganima, koji se krste u ime Isusa Krista (Dj 2,39; 10,48). Oni tako postaju dijelom Božje Crkve kao kršćanski židovi. Poznate su nam etape tog otvaranja: Petar s Kornelijem, zatim helenisti židovi iz dijaspore sa sjedištem u Antiohiji, gdje nalazimo Pavla i Barnabu, te konačno masovni ulazak »pogana«. To je odredilo teološki obrat i temeljno pastoralno određenje: što se postupno sve više nadilazi kruti judaizam, tim se više potvrđuje ukorjenjenje spomena uskrslog Isusa u biblijsku baštinu. Znak toga je učestali leitmotiv »po Pismima« koji uočavamo u

formulama prvog navještaja. S pastoralnog gledišta, na Jeruzalemskom saboru nije određena različitost navještaja, nego su zasigurno istaknuta dva različita načina poslanja: jedan židovski, namijenjen samo Petru, Jakovu i Ivanu, a drugi poganski povjeren Pavlu (Gal 2,9-10), s nužnim raznolikim oblikovanjem istovjetne kerigme.

2.2. Djela koja izgrađuju Crkvu

a) Unutar ove povijesne slike početaka valja spomenuti proces kojim se izgrađuje Božja Crkva: to životno okruženje potiče i podupire navještaj. Kao prvo uočavamo jasnan misijski zahtjev: kao što je to učinio Učitelj, tako valja nastaviti priopćavati njegovo evanđelje koje je sada njegova osoba Gospodina. Misijsko nastojanje obilježava svaki specifičan čin. U novozavjetnim tekstovima to se obično izražava izričajem »evangelizirati« (evanđelje, evangelizacija).⁷

b) Takva evangelizacija obuhvaća intimno ujedinjene riječ, sakrament i život. Jasno svjedočanstvo toga su Dj 2: događaj Duha je čin rađanja (2,1-13); Petrovo propovijedanje je svečani navještaj (kerigma) Isusa umrlog i uskrslog koji motivira i poziva na njegovo nasljedovanje (2,14-36) (propovijedanje koje se nastavlja u didahé ili susljednoj katehezi); prihvaćanje se događa pomoću obraćenja, koje je potvrđeno krštenjem (2,37-41); nastaje novi, osobni i zajednički život, koji se očituje u novom življenju ljubavi koja može ukinuti socijalne razlike i religijske podjele (2,42-47). »Sva ta tri noseća stupa (propovijedanje, obraćenje/krštenje, novi život) podsjećaju na Isusa i obilježena su tim spomenom.«⁸

⁶ Isto, str. 224.

⁷ U vezi s time i danas je od temeljnoga značenja sljedeći članak: P.-A. LIÉGÉ, »Évangélisation«, u: *Catholicisme*, IV, st. 755-764.

⁸ G. SEGALLA, *Teologia biblica del Nuovo Testamento*, str. 238.

Prije nego izravnije prijedemo na identitet navještaja, uočavamo blisku međupovezanost tih čina. Time se kaže da je dio prvog navještaja ono što podsjeća na utemeljiteljske događaje, stvara stavove, pobuđuje ponašanje, osigurava kontinuitet pripadnosti i životni stil sukladan prvoj zajednici.

Na temelju te slike, kako bi se zajamčila njezina vjerodostojnost i potpunost, neki danas govore o predevangelizaciji. S pravom se smatra da je ona nužna, ali se primjećuje da ju je teško odvojiti od evangelizacije: prisjetimo se samo Pavlova govora u Ateni (Dj 17,16sl). Bolje je reći da ondje gdje već postoji upućivanje na nju, postoji evangelizacija koja napreduje (in progress).

2.3. Kerigma, »drugi« Isusov »spomen«

a) U ostvarivanju teologije Novog zavjeta danas mnogi kao os koja nosi i ujedinijuje galaksiju od 27 knjiga predlažu nit životnog spomena, kojega je subjekt prva ili apostolska zajednica.

Stoga, ispod uobičajenoga vremenitog raščlanjivanja »poslanje zemaljskog Isusa – apostolsko propovijedanje – redakcija spisa«, djeluje životna interakcija između tri trenutka koja ostvaruje trostruki oblik spomena: »prvi spomen«, koji je temeljni, a odnosi se na Isusovo zemaljsko poslanje. Nakon toga slijedi, počevši od događaja uskrsnuća, »drugi spomen«, onaj koji se naziva vazmena kerigma, a nakon njega slijedi »treći spomen« (redakcija 27 knjiga Novoga zavjeta).⁹

Budući da je uvijek riječ o spomenu istoga Isusa, valja reći da je svaka razina spomena nužna: stoga se ne može ustvrditi da je govor o Isusu iz Evandjelja važniji od kerigme vazmenoga Isusa ili od teologije pojedinih knjiga, ili da kerigma drugotnim čini spomen zemaljskoga Isusa ili zanemarivom teološku razradu raznih knjiga

ili pak – obratno – da smisao koji valja priopćiti jest smisao Markove ili Pavlove teologije ili Ivanove teologije s obzirom na ostatak. Evangelizacija se zapravo odvija sa sveukupnošću razina i prvoga navještaja, koji je obično povezan s kerigmom, a upotpunjuje se s drugima.

b) S druge strane, od tih triju razina spomena posebnu pozornost valja obratiti »drugom spomenu«, spomenu kerigme, jer je riječ o stvarnoj sastavnici koja se pojavljuje u apostolskoj Crkvi od dana Pedesetnice. Drugim riječima, po događaju Isusova uskrsnuća Crkva je sučeljena s nečuvenim ali stvarnim događajem, koji utemeljuje i otkriva konačnu istinu o Isusovoj osobi. Uskrsnuće prema tome ne treba shvatiti kao činjenicu koju valja približiti Isusovu životu i smrti, nego kao interpretativno i povijesno mjerilo koje nadopunjuje sve ono što mu prethodi i sve što slijedi. Još više: uskrsnuće potiče i utječe na prvi spomen (poznato je da se o zemaljskom Isusu govori u svjetlu Uskrsa), a ujedno je i pod njegovim utjecajem (Uskrsli je Isus iz Nazareta i u njegovoj se smrti krije tajna njegova uskrsnuća), zbog čega smrt i uskrsnuće tvore jedinstvenu kerigmu Uskrsa.

c) Prvo propovijedanje to je sačuvalo u formulama raspršenim u raznim tekstovima: najstarija formula je »Isus Krist je uskrsnuo od mrtvih« (usp. Mt 28,6; Mk 16,6; Lk 24,6.34; Dj 2,24; 3,15; 13,34; 17,31; 1Kor 15,4; 1Sol 4,14).

Najpoznatija drevna i sažeta formulacija jest poznata kerigma iz 1Kor 15,3-8 koja je očito pretpavlovskog podrijetla (»predadoh vam ponajprije što i primih«). Tu su blisko povezani: uskrsnuće, smrt za grijeh, povezivanje obaju Pisama, povezivanje s mnogobrojnim dokazima (svjedočenjima) povijesnoga reda. Iz svega toga proizlazi

⁹ Usp. isto, str. 73-85.

perspektiva sretne eshatološke budućnosti, a prema tome i valjanost izbora vjere u Gospodina Isusa. Teološki izričaj ustrojava se oko spomena Isusa uskrsloga, dajući proglašavanoj kerigmi vrijednost kojoj se ne pridaje dostatna pozornost.

d) Kerigma je naime poput sjemena koje raste i razvija ono što se u njoj podrazumijeva.

– Knjige Novoga zavjeta su autorizirani komentari te tvrdnje. Tako je zamijećen prijelaz od tvrdnje o Kristovu uskrsnuću koje se shvaća kao pobjeda nad sramotnom smrću zbog židova (usp. Dj 2,23-24), do tvrdnje o uskrsnuću upravo zahvaljujući Kristovoj smrti budući da objavljuje veliku ljubav koju on u toj smrti očituje prema nama (Gal 2,20; Iv 3,16). Zbog toga se smrt uključuje kao bitan čimbenik kerigme: ona nije neprijatan događaj nego svjedočanstvo o nevjerojatnoj ljubavi.

I sve učestalije pozivanje na Pisma omogućuje da se kerigma sve više smjesti i shvati u velikom projektu Božjega spasenja koje obuhvaća sveukupnu povijest. To će dovesti do upozoravanja na djelovanje Trojstva i na tumačenje traženih stavova (obraćenje), obreda prijelaza – krštenja, stila novoga života. To smo ovdje kratko spomenuli, a detaljnije ćemo dalje u tekstu razmotriti.

U međuvremenu možemo zaključiti da »spomen na Isusovo uskrsnuće postaje žarišno središte i katalizator teoloških istina, koje povezuju njegovu osobu sa svijetom i s ljudskom poviješću: smrt i uskrsnuće kao jedinstveni i transcendentni događaj, uskrsnuće kao Isusovo uzdignuće i proslava, uzdignuće kršćanina u novo stvorenje, te napokon ujedinjavanje povijesti u retrospektivi stvaranja i u perspektivi paruzije, u funkciji pomirenja te ljudskog i kozmičkog mira«. ¹⁰

– Ući u kerigmu, po Novom zavjetu, zasigurno ne znači ulaziti kroz široka i opće-

poznata vrata kršćanske vjere, nego s više točke, izuzetno uzvišene, s koje se sve vidi i shvaća. Stoga evangelizacija nije samo etapa procesa po kojem se postaje kršćanima, nego će biti i stalno svjetlo za svako služenje Riječi, katehezu i cjeloživotno obrazovanje. U tom smislu svaki navještaj mora jasno očitovati prvi navještaj. Prvi navještaj (koji donosi dar vjere) posebice zahtijeva specifičnu mistagošku fazu (koja tumači koji dar vjere je donio prvi navještaj).

2.4. Izričaji Isusova spomena.

Oblici kerigme

Zapravo ne postoji nijedna knjiga Novog zavjeta u kojoj nalazimo kerigmu u čistom obliku. Autori su je nastojali točno odrediti u tzv. predredakcijskim crkvenim tradicijama, počevši od Katekizma prvobitnog kršćanstva A. Seeberga (1903). Današnja istraživanja donose značajna usmjerenja, rezultate kojih ovdje ukratko prikazujemo.

a) Kao što smo spomenuli, kerigma predstavlja »drugi spomen« sadržaja vjere, tj. spomen Isusa iz Nazareta kao uskrslog Gospodina, koji je Crkva formulirala u bitnom dijelu poslanja. Kerigma se prema tome – važno je to naglasiti – ne pojavljuje kao ponavljanje neke objavljene istine, nego kao odgovor na spomen Isusa: odgovor koji je plod razmišljanja, brižno je formuliran, svečano proglašavan, pobožno slavljen u bogoštovlju i življen u svakodnevnom životu. U to je uključeno i osobito očito egzistencijalno uključivanje onoga tko naviješta i onoga tko sluša.

b) Zbog toga životnog naizmjeničnog obilježja, kerigma se različito izražava u pojedinim zajednicama, prisjećajući se općenito da u prvoj Crkvi vlada društveno-religiozni pluralizam, tim više što se kršćanski navještaj otvara narodima, te je prema to-

¹⁰ Isto, str. 215. i 217.

me istaknutiji u helenističkom (Pavlovu) svijetu nego među židovima. U vezi s time je klasična podjela kerigme za židove i za pogane. Petar koji govori u Jeruzalemu i Pavao u Ateni bili bi očit primjer i slika takve kerigme. Riječ je o tome da se ne stvaraju podjele i antagonizmi, budući da je zajednički temelj uvijek viđenje helenističkog judaizma, koji je sazrio već u vremenima prije Isusa (M. Hengel), dok još uvijek valja ustanoviti jasnu razliku tog istog navještaja u različitim situacijama.

c) Znak tog pluralizma su brojni izražajni oblici. Pomoću povijesno-kritičke metode moguće je utvrditi četiri glavna oblika: narativne oblike, kratke formule, formule vjere, himne. O svakom od njih reći će nekoliko riječi.

– Narativni oblik usredotočuje se na Djela apostolska: iako se priznaje dubina Lukine razrade, u njoj se susreću izvorne tradicije koje se posebice ističu u tri značajna pripovijedanja: događaj Duhova s Petrovim govorom,¹¹ Petar u Kornelijevoj kući (Dj 10,34-43), Pavao u Antiohiji Pizidijskoj (Dj 13,16-41). Zamijetiti će se, posebice u prva dva slučaja, pozivanje na Isusov život kao značajan spasenjski izvor koji traži odluku vjere. Tamo je jasno da se »drugi spomen« ne može ne hraniti »prvim spomenom« zemaljskog Isusa, koji je stoga neodoljivo privučen u područje prvog navještaja. Ne može biti cjelovitoga prvog navještaja bez pripovijedanja Isusove povijesti. To će opširno učiniti četiri Evanđelja, koja su istinska kerigma produžena sve do vlastitih korijena. Upravo zbog te bitne povezanosti, razmišljajući o prividnom nedostatku u izvornoj kerigmi s motivom kraljevstva Božjega koji je Isusu tako drag, danas ju se nastoji iznova povratiti u značenju koje treba pridati uskrsnuću i eshatološkom otvaranju, a to su odlučujući znakovi za dolazak Kraljevstva.

– Na drugome mjestu nalaze se kratke formule i formule vjere. Znanstvenici ih različito svrstavaju, ali im je bitan sadržaj Isus kao Gospodin i njegovo spasiteljsko poslanje, s izričitim pozivom na osobno sudjelovanje.

Kratke (ili kerigmatske) formule sažete izriču tradicionalnu vjeru. Smatra se da je mjesto njihova nastanka liturgijsko slavlje, posebice slavlje krštenja. Dobro poznati uporišni tekstovi su: 1 Kor 15,3-8 (već spomenut); 1 Kor 11,23-25 (u vezi s euharistijom); Rim 1,1-7 (uvod u Poslanicu); Rim 3,25; 4,25; 1 Sol 1,9-10; 1 Pet 2,22-24. Ti tekstovi potvrđuju želju da se, obnavljajući je, zajamči puno pravovjerje ideja u konkretnom životu.

– Formule vjere (ili formule ispovijedanja vjere) izravno uključuju osobu koja ih izgovara. Najkraća i najstarija je »Gospodin (Kyrios) Isus« (1 Kor 12,3) sa snažnim biblijskim (Bog kao Gospodin u Starom zavjetu) i svjedočiteljskim odjekom (samo Isus je Gospodin, a ne rimski car).¹²

– Konačno, tu su i kristološki himni. Tri najveća su: Fil 2,6-11; Kol 1,15-20; Iv 1,1-18. Kratki himni (doksologije) ili njihovi tragovi uočavaju se u 1 Sol 3,16; Heb 1,3; 1 Pt 1,18; 3,18.22. Danas se »drugi spomen« smatra inovativnijim od »prvog spomena« Isusa. Himni su uzvišeniji i uvjerljiviji u slavljenju Isusova spomena, jer ga ne izražavaju toliko kao kroniku činjenica, nego ga, promatrajući čudesna Isusova djela, »vrlo snažno opjevavaju« kao »početni događaj«, sa snagom nastajućega stanja. Budući da su to himni s uključenim pjevanjem, koje valja izraziti u okupljenoj zajednici, oni privlače i ostvaruju. Predstavljaju prvi slavljenički odgovor zajedno s pripovijedanjem

¹¹ Usp. ono što je već rečeno u točki 2.2.

¹² Usp. također: Dj 8,37; 1 Sol 4,14; 1 Kor 8,4-6; 16,22; Rim 10,9-11; 1 Iv 2,22 i 4,15; Heb 13,21; 2 Pet 3,18; Ef 4,4-5.

i naviještanjem Isusova spomena. U tom smislu kerigma tu nalazi svoj najbolji izričaj te najbolje upozorava na svoju narav oduševljenog promatranja vjere te još više potiče na uključivanje sudionika.¹³

2.5. Kerigma u svom sadržaju.

Završni sažetak

Radi što potpunijeg prikaza, zajedno ćemo prikazati materijalne sadržaje koji proizlaze iz mnogostrukog oblika kerigme ili (prve) evangelizacije. To je, iskreno govoreći, izvještačen pokušaj, jer upravo u kerigmatskoj fazi navještaja medij (kao kontekst i kao izražajni način) postaje bitan dio poruke. Stoga za razrađeniji sustavni prikaz upućujemo na sljedeću točku.¹⁴

– »Ulaz« predstavja činjenica navještaja koji nekomu nešto priopćuje.

– Taj se navještaj događa po izravnom osobnom svjedočenju ili po osobnom svjedočenju prenesenom unutar zajednice živih osoba, u mnogim oblicima: narativnim, doktrinarnim (kratke formule) i himnima, u skladu s različitim religioznim i kulturnim situacijama.

– U središtu je osoba Isusa Krista, uskrsla od mrtvih (Isus Gospodin) djelovanjem Božjim (Otac), uz odlučno djelovanje Duha Svetoga.

– Predstavja završni čin životne povijesti počevši od Ivanova krštenja.

– Uz otvaranje budućem konačnom ili eshatološkom dovršenju spasenja.

– Prema Božjem naumu (»po Pismima«), što kao trajno proroštvo uključuje Izraelovu povijest.

– Učinak je oslobođenje od osude i dar spasenja osobi, u njezinoj novoj situaciji sina Božjega, u hodu prema vječnom životu.

– Onaj tko prima navještaj, pozvan je na odluku koja postaje ozbiljno obraćenje (metanoja): od onoga tko ne pripada Isusu Gospodinu k onomu tko mu pripada,

pomoću sakramenta krštenja, pripadnosti zajednici i prihvaćanja stila kršćanskog života uz kontinuitet katehetskog, sakramentalnog (euharistija) i bratskog produbljiivanja, uz trajno djelovanje Duha Svetoga.

3. OSOBINE KERIGME U NOVOM ZAVJETU. PUT PREMA IDENTITETU

3.1. Prvi navještaj

»Prvi navještaj« je izričaj novijeg datuma koji je bitno povezan s kerigmom. Ukorijenjen je u apostolskom propovijedanju nakon Isusova uskrsnuća od mrtvih, a kasnije je na različite načine kodificiran u svim novozavjetnim knjigama. Prvim kršćanima bi bez kerigme ili prvog navještaja nedostajao temelj izgradnje vjere, ključ za njezino shvaćanje, tj. odgovor na pitanje zašto vjerovati. Međutim, bez cjelovitosti zgrade koju sačinjava 27 novozavjetnih knjiga, ta bi kerigma ostala rasčepkana i nepotpuna i ne bi bila dostatna da nam pokaže kako biti vjernici.

Doista, kerigma koje su središte Isusova smrti i uskrsnuće, poznaje dva bitna proširenja u tumačenju.

¹³ Danas se tim himnima priznaje kakvoća »generativnog međuzavjetnog modula« jer u svom sadržajnom i poetskom obzoru (slavljenje Krista kao uvodnog događaja) suobličuju unutarnji ustroj 27 knjiga Novoga zavjeta. Time kao da se želi reći kako je bez himana teško shvatiti kerigmu. Usp. E. HAULOTTE, »Formation du corpus du Nouveau Testament. Recherche d'un 'module' génératif intratextuel«, u: Ch. THEOBALD, *Le canon des Ecritures. Études historiques, exégétiques et systématiques*, Cerf, Paris, 1990, str. 225-439; G. SEGALLA, *Teologia biblica del Nuovo Testamento*, str. 251; 266-268.

¹⁴ Katehetičari su nastojali detaljno proučiti profil prvog navještaja ili prve evangelizacije započinjući od novozavjetnih citata koje smatraju paradigmatiskim, kao što su: 1 Kor 1,9-10, tekst koji se smatra najstarijim tekstualnim oblikom kerigme; Dj 14,15-17 i 17,16-34; Heb 6,1-2. Usp. J. GEVAERT, *Prima evangelizzazione*, str. 63-71.

– Prvo predstavlja Isusov zemaljski život s njegovim poslanjem Kraljevstva, koje se sve više prihvaća kao »slučaj« koji s njime uskrsava i s njime se nastavlja.

– Drugo proširenje ide dalje te obuhvaća Isusovu povijest kao proroštvo, dok je budućnost početak eshatološko-mesijanskih vremena koja jamče njegov dolazak.

»Po Pismima« je službeni logo ovoga povijesno-teološkog putovanja od jučer prema sutra unutar kojega se shvaća danas.

Valja imati na umu da je sadržajni i izričajni zaključak putanje kerigme apostolski simbol.¹⁵

Čini se da uloga koja se pripisuje dinamizmu »spomena« u razradi sadržaja Novog zavjeta bolje tumači složeni proces i očituje njegov egzistencijalni utjecaj.

3.2. Identitet i obilježja kerigme

Kerigma je više od čvrstog i nepromjenjivog podatka ili neke tvrdnje doktrinarne istine. Naprotiv, to je svečani (kerigma!) navještaj Božjeg evanđelja koje je Isus Krist (»evanđelje« i »evangelizirati« su prevladavajući izričaji), tj. navještaj čudnog »početnog događaja«. Stoga je ona ispunjena dinamičnom silom, kao big bang, iz koje proizlaze poslanje i život kršćanske zajednice. To upućuje na nekoliko daljnjih opaski:

a) U središtu ispovijesti vjere »Isus Gospodin« odjekuje nešto pobjedničko, zanosno, oduševljavajuće, jer se, kao i u Mirjaminij pjesmi u Izl 14, proglašava nadvladavanje teških zapreka kao što su grijeh i smrt koji udaljavaju od Boga, te tvrdnja o Isusu kao apsolutnoj i glavnoj osobi za spasenje svakoga čovjeka.

Postoji i polemički odjek upućen onomu tko ga je pokušao zapriječiti te ga je na kraju ubio: Gospodin je uskrsnuo od mrtvih. Tu smrt, koja je u Novom zavjetu (Pavao) izrečena prvenstveno likom križa, ne valja shvatiti kao strašnu i užasnu nesreću

koju treba brzo zaboraviti kao neku moru, nego kao dokaz sveobuhvatne ljubavi iz koje proizlazi uskrsnuće. Budući da je moćan u ljubavi prema čovjeku sve do predanja života, Isus je Gospodar života. Križ je bitan temelj uskrsnuća. Uskrsnuće je istinska i dovršena hermeneutika križa.

b) Zbog obećanja spasenja koje nosi u sebi, kerigma je po svojoj naravi navještaj koji traži objašnjenje, te prema tome zahtijeva slobodno opredjeljenje koje ide od obraćenja sve do postupnog poistovjećivanja s otajstvom Gospodina Isusa zahvaljujući krštenju i euharistiji, pristajanjem uz Crkvu. Prvi navještaj ukorjenjuje se u životu zajednice, vodi k njoj i u njoj se, kao događaj među osobama, suobličuje i živi. U ime Oca, Sina Isusa Krista i Duha Svetoga. U ozračju revnosti i radosti, kao vazmeni Exultet.

c) Kerigma i poslanje Crkve neodvojivo su sjedinjeni: Crkva postoji za navještaj, a navještaj dariva izvorni profil Crkvi Isusa Krista. Razne lokalizacije navještaja koje utvrđuje Novi zavjet, počevši od Jeruzalema do Samarije i kraja svijeta (Rima), kazuju povijesnu istinu o toj kerigmi koja je po naravi misionarska. Isusov Duh ili Duh Sveti postaje redatelj kerigme i njegova djela.

3.3. Kerigma i okruženje u kojemu nastaje

Kerigma odražava okruženje u kojemu nastaje. Bez njega shvaćanje kerigme ostaje apstraktno i podložno različitom tumačenju. O tome svjedoči pluralnost izričajnih oblika, raznolike konotacije navještaja (hebrejski svijet i poganski svijet), progresivnost u istom procesu navještaja (usp. 1 Kor 3,1-3; Heb 6, 1-3).

¹⁵ To je teza koju postavlja P. BENOIT, *Le origini del simbolo degli apostoli nel Nuovo Testamento*, str. 486-487.

27 knjiga Novoga zavjeta zapravo su proširene kodifikacije kerigme (Marko s posebnom konotacijom, tako da su ga neki nazvali »Evandjeljem katekumena«), ali uvijek u kružnom obliku po kojemu se ide od Isusa kao Gospodina prvog navještaja do Gospodina kao Isusa iz Evandelja.

Sva ta izražajna raznolikost istovremeno ukazuje na »veliko otajstvo« koje kerigma navješta. To se otajstvo u potpunosti prihvaća u procesu inicijacije, uz kreativnu prilagodbu (inkulturaciju) u vremenima, mjestima i osobama. Isusu se može doći samo jednim putem, ali se to ne može izreći samo na jedan način.

4. PASTORALNA RAZMIŠLJANJA

4.1. Izvorni pluralizam

Započeli smo s priznanjem nelagode što smo se prisiljeni sučeliti s temama koje nameće moderno doba, jer smo se bojali da ćemo biti prisiljeni iz kršćanskih početaka izdvajati točno određenu sliku koja odgovara našem pitanju o prvom navještaju, poput neke vrste lozinke sa zajamčenim učinkom.

To međutim nije moguće na razini kritičkog istraživanja, zbog različitog kulturalnog i pastoralnog motrišta, ali i zbog bitnoga dogmatskog i pedagoškog zahtjeva da se Crkvi prepusti zdrava kreativnost u pronalaženju prikladnijih puteva. Pluralizam izvora je za to dragocjen pokazatelj. Može se doći u opasnost da se bude materijalno, ali ne i egzistencijalno vjeran Novom zavjetu. Prvi navještaj postaje stvaran po kontekstualnoj sastavnici. Prvi navještaj je ono što je kao takvo odzvanjalo onima koji su ga primili, a to se vidi po načinu kako su ga primili. Tu bi bilo dragocjeno sučeljavanje o oblicima prvog navještaja koji je na djelu u današnjim kršćanskim zajednicama.

4.2. Cjelovitost Novoga zavjeta

S druge strane – mudro tvrdi Dodd – valja nadvladati opasnost da se »iz Novoga zavjeta izdvoji nekoliko odlomaka za koje se čini da imaju 'moderni' ton izjavljujući da su ti dijelovi 'vječni element' zbog njihove prividne duhovne srodnosti našem mentalitetu. Nastojanje da se uspostavi sustavno sučeljavanje s evandjeljem prve kršćanske zajednice, i u oblicima i položajima koji su manje sukladni modernom mentalitetu, neizbježno vodi ne samo prema promišljanju evandelja nego i naših unprijed stvorenih postavki.«¹⁶

4.3. Današnja situacija

U današnjoj situaciji komuniciranja vjere, prvi navještaj dobiva dragocjen poticaj od prvotne situacije: nastanak vjere očituje se zahvaljujući snažnom međusobnom odnosu, između Isusa i učenika, između učenika (Petra, Pavla) i prvih kršćana. To u navještaju stavlja naglasak ne na informaciju, nego na korjenit životni odnos koji se može nazvati »rađanje«. Valja priznati da u tom odnosu već učinak prvog navještaja otvara pozornost prema njemu.¹⁷

4.4. Kerigma

S obzirom na katehetsku komunikaciju, kerigmu ne valja ponuditi kao formulu koja je zatvorena u sebi, nego kao prozor koji je otvoren na sveukupnost evandelja i koji pruža hijerarhijsko i raščlanjeno načelo u svjetlu kojega valja sve shvatiti: Gospodin je Uskrsli, jer je tako umro..., jer je tako živio..., prema velikom Božjem planu,

¹⁶ H. C. DODD, *La predicazione apostolica e il suo sviluppo*, str. 88.

¹⁷ Usp. Ch. THEOBALD, »C'est aujourd'hui le 'moment favorable'. Pour un diagnostic théologique du temps présent«, u: Ph. BACQ – Ch. THEOBALD (ur.), *Une nouvelle chance pour l'Évangile. Vers une pastorale d'engendrement*, Lumen Vitae – Novalis, Bruxelles, 2004, str. 47-72.

prema Pismima. To zahtijeva osobno uključivanje s mnogostrukim iskustvom: navještaj, liturgija, život zajednice u znaku zajedništva i služenja, kulturalna prilagodba.

Bit će vrlo korisno prijeći od istraživanja prvog navještaja u Bibliji na pitanje kako predstaviti Bibliju u službi prvog navještaja.¹⁸

Literatura:

BENOIT, P., »Le origini del simbolo degli apostoli nel Nuovo Testamento«, u: *Esegesi e teologia*, Paoline, Roma, 1964. Francuski izvornik: »Les origines du symbole des apôtres«, u: *Exégèse et théologie*, vol. II, Cerf, Paris, 1961, str. 193-211.

DODD, C. H., *La predicazione apostolica e il suo sviluppo*, Paideia, Brescia, 1973. Engleski izvornik: *The Apostolic Preaching*, Oxford, 1935.

GEVAERT, J., *Prima evangelizzazione. Aspetti catechetici*, Elledici, Leumann (To), 1990.

GNILKA, J., *I primi cristiani. Origini e inizio della Chiesa*, Paideia, Brescia, 2000. Naslov izvornika: *Die frühen Christen. Ursprünge und Anfang der Kirche*, Herder, Freiburg, 1999.

LIÉGÉ, P.-A., »Évangélisation«, u: *Catholicisme*, IV, 1954, st. 755-764.

SCHMITT, J., *Prédication apostolique*, u: DBS, VIII, 1972, st. 246-273.

SEGALLA, G., *Teologia biblica del NT*, Elledici, Leumann (To), 2006.

¹⁸ Usp. C. BISSOLI, *La Bibbia nella prima evangelizzazione*, u: »Catechesi« 71(2002)4, 16-23.